

זכויות לידועים בציבור בעת מוות של בן זוג

[מתוך "מה בין ידועים בציבור לנשואים כדין" – מרכז רקמן לקידום מעמד האשה
ע"ש רות ועמנואל רקמן, אוניברסיטת בר אילן. המסמך המלא עתיד להתפרסם בקרוב]

הקדמה

בני זוג המתגוררים יחד ללא נישואין ואשר עומדים בתנאים משפטיים מסוימים נחשבים לידועים בציבור.

ההגדרה של "ידועים בציבור" זכתה בישראל לפיתוח משפטי נרחב.

ההכרה של בני זוג כידועים בציבור אינה משנה את מעמדם המשפטי כנשואים או רווקים, אלא רק מעניקה להם זכויות מסוימות. באופן כללי ניתן לומר כי הכרה בבני זוג כידועים בציבור בישראל מעניקה להם זכויות דומות לזכויות של בני זוג נשואים בנושאים מסוימים, ובעיקר בחוקים הנוגעים לתנאים סוציאליים.

בניסיון לגבש הגדרה אחידה למונח "ידועים בציבור", הפסיקה קבעה שני תנאים מצטברים להגדרת מערכת יחסים של ידועים בציבור. הראשון – קיומו של קשר אינטימי כשל בעל ואשה, תוך קשירת גורלם זה בזה. השני – ניהול משק בית משותף כפועל יוצא מחיי המשפחה המשותפים.¹ בפסקי דין העוסקים בנושא ניתן למצוא התייחסויות שונות בדבר מה מסתכם לכדי "משק בית משותף" ו-"חיי משפחה".

מאחר שהיותו של אדם ידוע בציבור אינו מהווה סטטוס משפטי, נדרשים הידועים בציבור להוכיח את הקשר הזוגי ביניהם, כאשר הם מעוניינים לקבל זכויות הנובעות מכך. כאן למעשה טמון ההבדל העיקרי מבחינת התנהלות יומיומית, בין הידועים בציבור לבין מי שרשומים כנשואים. **בעוד שזוג שנישא בנשואים דתיים בהתאם לחוק בישראל או זוג שנישא בנישואים אזרחיים מחוץ לישראל ונרשם כנשוי במרשם האוכלוסין, יכול להציג רישום במשרד הפנים או תעודת נישואין להוכחת מצבו המשפחתי, בני זוג ידועים בציבור נדרשים להוכיח את הקשר ביניהם בכל פעם מחדש על מנת לזכות בהכרה שתאפשר את קבלת הזכויות הרלבנטיות.** על פי רוב, בני זוג ידועים בציבור אינם יכולים לפנות לבית משפט על מנת לקבל פסק דין הצהרתי גורף כי הם ידועים בציבור, ובכך להימנע מן הצורך להוכיח את מעמדם כידועים בציבור בכל פעם מחדש. יתכן שבמקרי מות בן זוג בעת חירום יסתפקו הרשויות השונות בהחלטה אחת בעניין.

לשם בירור המצב המשפטי במקרים קונקרטיים, יש לפנות להתייעצות עם עו"ד. במיוחד אמורים הדברים ביחס לשאלות רכושיות.

רשימה של זכויות סוצאליות רלוונטיות במקרה מוות של אחד מבני הזוג

קצבת שארים בביטוח לאומי

קצבת שארים הינה קצבה חודשית המשולמת על-ידי המוסד לביטוח לאומי לשארים של אדם שנפטר. **חוק הביטוח הלאומי** קובע זכאות לגמלת שארים, בין היתר לאלמן או אלמנה מגיל ארבעים ומעלה וכן לאלמנה בכל גיל שיש לה ילדים.²

המונח "אלמן" מוגדר בחוק כ-"מי שהיה בן זוגה של המבוטחת בשעת פטירתה"³. הפסיקה קבעה כי המונח "בן זוגה" כולל בתוכו ידוע בציבור.⁴ המונח "אלמנה" מוגדר בחוק כמי שהייתה אשתו של המבוטח בזמן פטירתו,⁵ ואת המונח "אשתו" מגדיר החוק: "לרבות הידועה בציבור כאשתו והיא גרה עמו".⁶

בנוגע לתנאי השני, נקבע בפסיקה כי על אף הדרישה המפורשת בחוק, היעדר מגורים משותפים לא ישלול בכל מקרה הכרה בבת הזוג כידועה בציבור.⁷

קצבת שארים בביטוח פנסיוני

זכויותיהם של ידועים בציבור לקצבת שארים בביטוח פנסיוני דומות לאלה של זוגות נשואים. אך בעוד שבני זוג נשואים זכאים באופן אוטומטי לקצבה, מבני זוג ידועים בציבור נדרש לעתים לנהל הליך משפטי שבו יוכרו ככאלה.

הזכות לקצבת שארים מביטוח פנסיוני משתנה בהתאם לתקנון של הקרן הרלבנטית. לרוב, ההגדרה של "בן זוג" תכלול גם את מי שהוכרה/ה כידועה/ה בציבור בפסק דין של ערכאה שיפוטית מוסמכת.

קצבאות של עובדי מדינה וחיילי צהל

זכויותיהם של עובדי שירות המדינה וחיילי צה"ל בעניין גמלאות מוסדרות **בחוק שירות המדינה (גמלאות) [נוסח משולב]**, **תש"ל-1970 וחוק שירות הקבע בצבא-הגנה לישראל (גימלאות) [נוסח משולב]**, **התשמ"ה-1985**, בהתאמה. בהגדרת "שאריו של הנפטר" כוללים חוקים אלה, בין היתר, את "מי שהייתה אשתו בשעת מותו, לרבות מי שהייתה ידועה בציבור כאשתו וגרה עמו אותה שעה ולמעט מי שבשעת מותו הייתה פרודה של קבע שלו, או מי שהיה בעלה בשעת מותה, לרבות מי שהיה ידוע בציבור כבעלה וגר עמה אותה שעה ולמעט מי שבשעת מותה היה פרוד של קבע שלה".⁸

בני זוג של חיילים, שוטרים וסוהרים שנפטרו במהלך שירותם

חוק משפחות חיילים שנספו במערכה (תגמולים ושיקום), **תש"י-1950** מקנה לבני משפחה של חייל שעונה להגדרה "חייל שנספה במערכה" זכויות שונות, לרבות הזכות לקבלת תגמולים. חוק זה מונה תחת "בן משפחה" את "מי שהייתה אשתו של הנספה ביום מותו, ובכלל זה אשה שלפני מות הנספה גרה יחד עמו וביום מותו הייתה ידועה בציבור כאשתו – אף אם נישאה לאחר (להלן – "אלמנה")" וכן "מי שהיה בעלה של הנספה ביום מותה, ובכלל זה גבר שלפני מות הנספה גר יחד עמה וביום מותה היה ידוע בציבור כבעלה – אף אם

2 ס' 252 לחוק הביטוח הלאומי. עם זאת, היקף הזכאות של "אלמן" לגמלת שארים הינו מצומצם מזה של ה"אלמנה". כך למשל, הגדרת המושג "אלמן" כוללת עמידה במבחני הכנסה או בכך שיש בחזקתו של האיש ילד, כאשר תנאים אלה אינם נכללים במסגרת ההגדרה של המונח "אלמנה".

3 ס' 238 לחוק הביטוח הלאומי.

4 תב"ע (עבודה ארצי) 40-0/שם המוסד לביטוח לאומי - בובליל, יב(1) 328

5 ס' 238 לחוק הביטוח הלאומי.

6 ס' 1 לחוק הביטוח הלאומי.

7 ראו דיון (עבודה ארצי) 62-0/מד המוסד לביטוח לאומי נ' משעלי, פ"ד טז(1) 003 (1984); עב"ל (ארצי) 16-03-21302 פוקילמן נ' המוסד לביטוח לאומי (נב) 02.04.2019.

8 ס' 4 לחוק שירות המדינה וס' 21 לחוק שירות הקבע; חוק שירות הקבע (גימלאות) (תיקון מס' 29), התשע"ד-2014, ס"ח 2466; חוק שירות המדינה (גימלאות) (תיקון מס' 56), התשע"ד-2014, ס"ח 2466.

נישא לאחרת (להלן – אלמן)⁹. מן האמור עולה כי כאשר מדובר בזוג שלא נישא, על מנת שהאשה תהיה זכאית לזכויות על פי החוק עליה להוכיח לקצין התגמולים כי מתקיימים שני תנאים מצטברים: האחד כי היא התגוררה עם המנוח לפני מותו, והשני כי היא ידועה בציבור כאשתו, כאשר ההכרה כידועה בציבור נעשית בהתאם למבחנים שנקבעו בפסיקה.¹⁰

הקושי להוכיח מעמד של ידועה או ידוע בציבור קיים בעיקר עבור זוגות צעירים בשל הדרישה למגורים משותפים עם החייל או החיילת ערב מותם וניהול משק בית משותף. עם זאת, כל מקרה נבחן לגופו ובית המשפט מביא בחשבון את מאפייני הזוגיות של בני זוג צעירים. כך למשל, במקרה בו היה מדובר בבני זוג צעירים מאד, פסק בית המשפט העליון כי הם ידועים בציבור למרות שלא היה להם חשבון בנק משותף ולא ביצעו רכישות משותפות רבות.¹¹

חוקים רבים מפנים לחוק משפחות חיילים שנספו במערכה לעניין ההגדרות והתחולה של ההכרה בזוג כידועים בציבור. בין חוקים אלה ניתן למצוא את **חוק תגמולים לחיילים ולבני משפחותיהם (חבלה שלא בעת מילוי תפקיד), תשמ"ח-1988, חוק המשטרה (נכים ונספים) תשמ"א-1981, חוק שירותי בתי הסוהר (נכים ונספים), תשמ"א-1981** אשר מחילים את החוק גם על שוטרים וסוהרים שנפטרו במהלך שירותם ועל בני משפחתם, ואת **חוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה, תש"ל-1970**.

תשלומים לבני זוג של פדויי שבי

סעיף 8 לחוק תשלומים לפדויי שבי, התשס"ה-2005 מקנה לבני זוג של פדויי שבי שנפטרו זכויות לתשלומים חודשיים במשך שנה, ופיצוי חד פעמי לבן זוג של פדוי שבי שהוכר ככזה רק לאחר פטירתו. סעיף 8(א) קובע כי לצורך סעיף זה בן זוג הינו גם ידוע בציבור.

זכאות בהקשר ירושה

ירושה

ידועים בציבור זכאים לרשת את בני זוגם באופן דומה לבני זוג נשואים, אך בעוד שבני זוג נשואים צריכים רק להוכיח את עובדת נישואיהם, החוק קובע כי ידועים בציבור יצטרכו להוכיח "חיי משפחה במשק בית משותף" עד למועד פטירתו של המנוח. בפסיקה נקבע כי אין תקופה מינימלית לקיום חיי המשפחה המשותפים וגם תקופה של שנה יכולה להיות מספקת לצורך עמידה בתנאי זה,¹² ובמקרים מסוימים אף נקבע כי בני זוג יכולים לרשת אחד את השנייה גם כאשר לא לנו יחד כשגרה, אלא כל אחד בדירה משלו, כאשר הדירות סמוכות.¹³

כאשר קיימת צוואה לטובת בן זוג, אין הבדל בין ידועים בציבור ובני זוג נשואים, והזוכים על פי הצוואה ירשו את המנוח מבלי שיהיה עליהם להוכיח דבר בעניין יחסם למנוח.¹⁴ בהיעדר צוואה, על ידוע או ידועה בציבור המבקשים לממש את זכותם לרשת את בני זוגם להגיש בקשה לצו ירושה, כמו אדם נשוי. במסגרת הליך זה יתקיים בירור עובדתי לצורך הוכחת היות הנותר בחיים ידוע בציבור של המנוח.

9 ס' 1 לחוק משפחות חיילים שנספו במערכה (תגמולים ושיקום), התש"י-1950.

10 ראו למשל: עמ"ח (שלום חי) 20884-04-12 **פלונית נ' קצין התגמולים-משרד הביטחון - אגף השיקום** (נבו 03.07.2019).

11 רע"א 40/5579 **ביטון נ' קצין תגמולים - משרד הביטחון** (נבו 13.80.02.8002). ע"ו (מחוזי חי) 9494-04-14 **ברנשטיין נ' קצין התגמולים** (נבו 29.03.2015).

12 שם.

13 בע"מ 3497/09 **פלוני נ' פלונית** (נבו 04.05.2010).

14 ס' 2 לחוק הירושה.

לעניין הזכות של בן הזוג לרשת את הדירה בה התגורר יחד עם בן הזוג המנוח, אין הבדל בין זוגות נשואים לבין זוגות ידועים בציבור. **סעיף וז(א)(2) לחוק הירושה** קובע כי בן זוג שחי עם המוריש בדירתו של המוריש והיה נשוי למוריש לתקופה של לפחות שלוש שנים, יורש את הדירה כולה. זאת בתנאי שהמוריש לא הניח ילדים, צאצאיהם או הורים.¹⁵

מזונות מן העזבון

ידועים בציבור יכולים להיות זכאים למזונות מן העזבון במקרה שאחד מבני הזוג נפטר, בדומה לזוגות נשואים.

חוק הירושה קובע כי במקרה שאדם נפטר, בן זוגו יהיה זכאי לקבל מזונות מעיזבונו אם הוא נזקק להם.¹⁶

התנאים לקביעת הזכות למזונות ומידתם וכן דרכי סיפוק המזונות מפורטים ב**סעיפים 59 ו-61 לחוק הירושה**, וזהים לבני זוג נשואים ולידועים בציבור.

לסיכום ניתן לראות כי, ביחס למרב הזכויות שהוזכרו לעיל למול רשויות המדינה או צדדים שלישיים אחרים, מצבם של הידועים בציבור דומה מאוד לזה של הנשואים.

המידע בפירסום זה הוא מידע כללי ואינו מידע מחייב וממצה. הזכויות המחייבות נקבעות בחוק, בתקנות, בנוהג ובפסיקות בתי המשפט. השימוש במידע המופיע בפירסום אינו תחליף לקבלת ייעוץ או טיפול משפטי והסתמכות על האמור בו היא באחריות הקורא בלבד.

15 ע"א 714/88 שנצר נ' ריבלין, פ"ד מה(2) 89 (1991).

16 ס' 56 לחוק הירושה.

